

लैनसिंह बाङ्देलका उपन्यासमा परिवेश विधान

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत

नेपाली केन्द्रीय विभागको एम्.ए. चौथो सत्रको तेस्रो (४८३)

पत्रको प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

मनोज अधिकारी

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७३

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग स्नातकोत्तर तह (शैक्षिक वर्ष २०७०/७३) चौथो सत्रको छात्र मनोज अधिकारी लैनसिंह बाङ्देलका उपन्यासमा परिवेश विधान शीर्षकको यो शोधकार्य मेरो निर्देशनमा तयार गर्नुभएको हो । यो शोधकार्य स्नातकोत्तर तहको स्तर अनुसार रहेकाले यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका निम्ति नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि. समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७३/८/११

शोधनिर्देशक

.....
प्रा.डा.देवीप्रसाद गौतम
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको छात्र मनोज अधिकारीले स्नातकोत्तर तह चौथो सत्रको तेस्रो पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको लैनसिंह बाङ्देलका उपन्यासमा परिवेश विधान शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

नाम

हस्ताक्षर

प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम
(विभागीय प्रमुख)

.....

प्रा. डा. कृष्णहरि बराल
(बाह्य परीक्षक)

.....

प्रा. डा. देवीप्रसाद गौतम
(शोध निर्देशक)

.....

मिति : २०७३/८/१७

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह चौथो सत्रको तेस्रो पत्रको प्रयोजनार्थ आदरणीय गुरु प्रा. डा. देवीप्रसाद गौतमको कुशल निर्देशनमा तयार गरेको हुँ । आफ्नो अति व्यस्त समयमा पनि यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा पर्याप्त समय निर्देशन, सहयोग तथा मार्ग निर्देशन गरी अविस्मरणीय सहयोग गर्नु हुने गुरुवर प्रति चिरऋणी रहने छु ।

लैनसिंह बाङ्देलका उपन्यासमा परिवेश विधान नामक शोधप्रस्ताव स्वीकृत गरी शोधपत्र लेख्न अभिप्रेरित गर्नु हुने विभागीय प्रमुख प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम तथा नेपाली केन्द्रीय विभागका सम्पूर्ण गुरुहरू प्रति कृतज्ञ छु ।

मेरो अध्ययनलाई यहाँसम्म पुऱ्याउन सदैव प्रेम, स्नेह र आशीर्वाद दिएर पूर्ण सहयोग गर्नुहुने मेरा पूजनीय पिता ओमनाथ अधिकारी र माता होमकुमारी अधिकारीप्रति म आजीवन ऋणी छु । त्यसैगरी तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि सहयोग पुऱ्याउने मेरा मित्रहरू, आफन्तहरू र मेरी श्रीमतीप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

अन्तमा शोधको गाताबन्दी गरेर थोरै समयावधि भित्रै उपलब्ध गराउनु हुने विपिन सुवेदीलाई हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दै आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि शिक्षाशास्त्र नेपाली केन्द्रीय विभागमा प्रस्तुत गर्दछु ।

मिति : २०७३/८/११

.....
मनोज अधिकारी
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौँ

विषयसूची

परिच्छेद एक : शोधको परिचय	१-८
१.१ विषय परिचय	१
१.२ समस्या कथन	२
१.३ उद्देश्य	२
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.५ शोधको औचित्य, महत्त्व	६
१.६ सीमाङ्कन	६
१.७ सामग्री सङ्कलन विधि	७
१.८ सैद्धान्तिक ढाँचा र शोधविधि	७
१.९ शोधकार्यको रूपरेखा	८
परिच्छेद दुई : औपन्यासिक परिवेश विधानको सैद्धान्तिक मान्यता र विश्लेषणको ढाँचा ९-२३	
२.१ विषय परिचय	९
२.२ परिवेशको परिचय	९
२.३ परिवेशको परिभाषा	११
२.४ स्थान (देश) र समय (काल)	१३
२.५ वातावरण	१६
२.६ उपन्यासको परिवेश विधानको विश्लेषणका ढाँचाहरू	१९
२.६.१ देशकाल	२०
२.६.१.१ स्थानगत परिवेश	२१
२.६.१.२ कालगत परिवेश	२१
२.६.१.३ संस्कार र संस्कृति	२१
२.६.१.४ जीवन पद्धति	२१

२.६.१.५ धार्मिक पक्ष	२१
२.६.१.६ विचार चिन्तन	२२
२.६.१.७ प्रकृति चित्रण	२२
२.६.१.८ भाषा	२२
२.६.२ वातावरण	२२
२.६.२.१ आर्थिक वातावरण	२३
२.६.२.२ सामाजिक वातावरण	२३
२.७ निष्कर्ष	२३
परिच्छेद तीन : मुलुकबाहिर उपन्यासमा परिवेश विधान	२४-३९
३.१ विषय परिचय	२४
३.२ देशकाल	२४
३.२.१ स्थानगत परिवेश	२४
३.२.२ कालगत परिवेश	२८
३.२.३ संस्कार र संस्कृति	२९
३.२.४ जीवन पद्धति	३१
३.२.५ धार्मिक पक्ष	३२
३.२.६ विचार चिन्तन	३३
३.२.७ प्रकृति चित्रण	३३
३.२.८ भाषा	३५
३.३ वातावरण	३७
३.३.१ आर्थिक वातावरण	३७
३.३.२ सामाजिक वातावरण	३८

परिच्छेद चार : माइतघर उपन्यासमा परिवेश विधान ४०-५८

४.१	विषय परिचय	४०
४.२	देशकाल	४०
४.२.१	स्थानगत परिवेश	४०
४.२.२	कालगत परिवेश	४४
४.२.३	संस्कार र संस्कृति	४५
४.२.४	जीवन पद्धति	४८
४.२.५	धार्मिक पक्ष	४९
४.२.६	विचार चिन्तन	५१
४.२.७	प्रकृति चित्रण	५२
४.२.८	भाषा	५४
४.३	वातावरण	५५
४.३.१	आर्थिक वातावरण	५५
४.३.२	सामाजिक वातावरण	५६

परिच्छेद पाँच : लड्गडाको साथी उपन्यासमा परिवेश विधान ५९-७६

५.१	विषय परिचय	५९
५.२	देशकाल	५९
५.२.१	स्थानगत परिवेश	५९
५.२.२	कालगत परिवेश	६५
५.२.३	संस्कार र संस्कृति	६७
५.२.४	जीवन पद्धति	६८
५.२.५	धार्मिक पक्ष	६९
५.२.६	विचार चिन्तन	७०
५.२.७	प्रकृति चित्रण	७१

५.२.८ भाषा	७३
५.३ वातावरण	७४
५.३.१ आर्थिक वातावरण	७४
५.३.२ सामाजिक वातावरण	७५
परिच्छेद छ : रेम्ब्रान्ट उपन्यासमा परिवेश विधान	७७-९७
६.१ विषय परिचय	७७
६.२ देशकाल	७७
६.२.१ स्थानगत परिवेश	७७
६.२.२ कालगत परिवेश	८२
६.२.३ संस्कार र संस्कृति	८४
६.२.४ जीवन पद्धति	८७
६.२.५ धार्मिक पक्ष	८८
६.२.६ विचार चिन्तन	९०
६.२.७ प्रकृति चित्रण	९१
६.२.८ भाषा	९३
६.३ वातावरण	९५
६.३.१ आर्थिक वातावरण	९५
६.३.२ सामाजिक वातावरण	९६
परिच्छेद सात : निष्कर्ष	९८-१०१
७.१ निष्कर्ष	९८
सन्दर्भ सामग्री सूची	१०२-१०४